

Fortid og matrikelnumre

Fortiden viser sig på mange måder i nutiden. Også hvor det ikke er særligt synligt. For eksempel er der uden tvivl ældgamle ejerforhold bag den gældende matrikulering. På Bornholm begyndte de første opmålinger til matriklen i 1816-18, men selve matriklen blev ikke officiel, og i 1834-42 skete en større udskiftning af landbrugsjorderne, så der måtte foretages nye opmålinger, før matriklen kunne træde i kraft 1844.

Hvert sogn eller by var et selvstændigt ejerlav – i øvrigt også Hammershus-området, Arnager og Årsdale - og i hvert landsogn blev matrikelnumrene givet i en fast rækkefølge: Først proprietærgårdene, derefter præstegård, degnegård, måske kirken, eventuelt de gamle sognegilders ejendomme og derefter alle selvejergårde, vornedgårde og så videre. De ti første matrikelnumre er de mest interessante, fordi det er de vigtigste jorder, så afvigelser fra det ellers faste mønster må have en særlig betydning. I nogle sogne var der afvigelser, som skyldes datidens forhold, men der er også nogle tilfælde, der kan have forbindelse tilbage til oldtiden.

I Klemensker sogn følger matrikelnumrene – næsten - det sædvanlige mønster: Matr. 1 og 2 er de store proprietærgårde Baggård og Simblegård, 4 og 5 præstegården og degnegården, 6 er flere små parceller, som har tilhørt de gamle sognegilder, hvor der i 1800-tallet blev

opført lokale forskoler, 8 er kirken, og fra matr. 9 kommer selvejergårdene, startende i nord med 1. Sgd. Ndr. Skrubbegård ved Bedegadevejen; derefter vornedgårdene spredt rundt i sognet.

MEN: Matriklerne 3 og 7 er to små stykker skov eller krat: Galtebuske vest for Ladegård (fig. 1) og Skrubbekrak i nord ved grænsen til Rutsker.

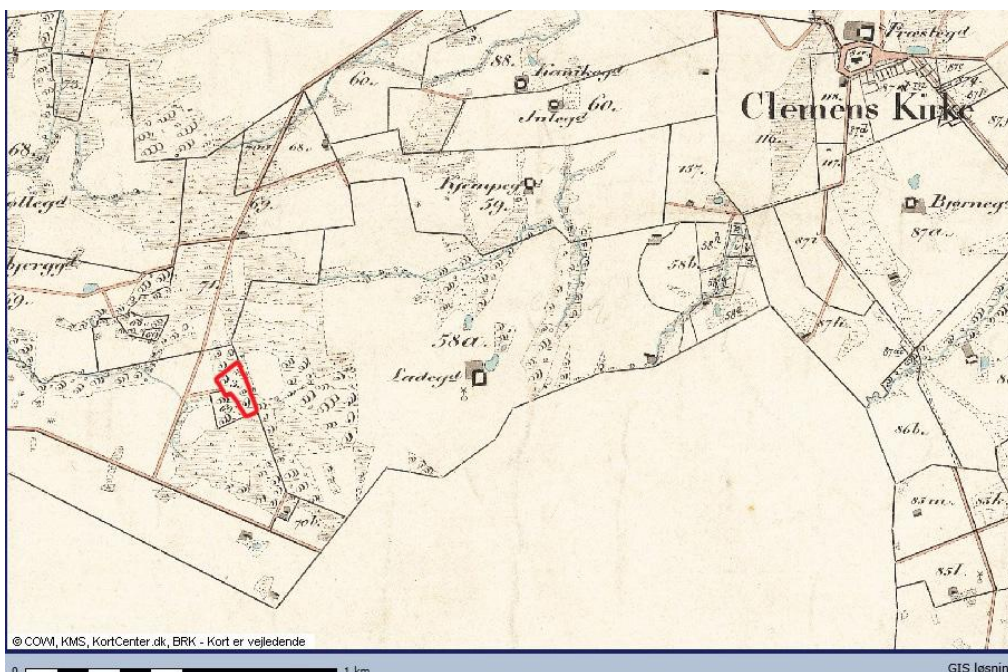

Fig. 1

Klemensker matr.nr. 3 er den lille skovlod Galtebuske, vest for Ladegård

Jeg har endnu ikke fundet en forklaring på de to små skoves matrikelnumre eller navne: Kan det være marker tilhørende forsvundne gamle storgårde, gamle satellitmarker til en af de nuværende gårde, fælles-jord på linje med sognegilderne? De meget lave matrikelnumre er næppe tilfældige, så der må være en forklaring med rod i ældgamle forhold.

For en del år siden blev jeg opmærksom på, at Salenebugten er delt i to matrikelnumre: Matr. 1 h omfatter stort set hele bugten fra de to gamle huse Salenehuset og Enghuset mod øst til Bokul; De to huse har måske også oprindeligt hørt til her, men er siden solgt fra som selvstændige ejendomme.

Matrikel 1 h har i umindelige tider tilhørt proprietærgården Lehnsgård, matrikel 1 a, Østerlars.

Matr. 2 a ligger vest for, mellem Bobbevej og kysten og skoven ned mod Bobbeåen, som er grænse til Rø. Det stykke jord har oprindeligt været større, for i nyere tid er noget solgt fra til sommerhuse (fig. 2).

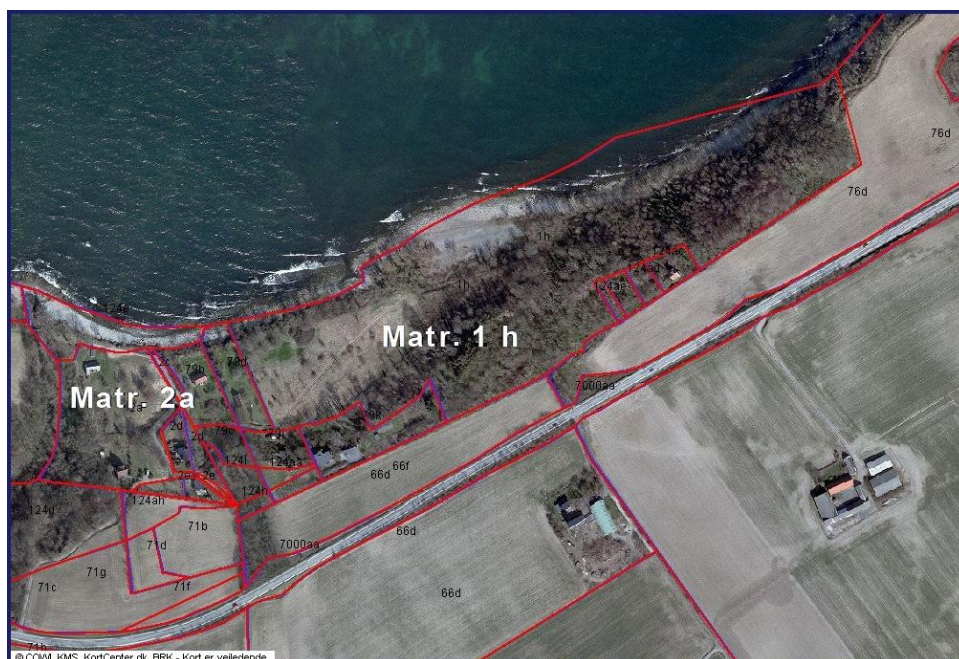

Fig. 2

Salenebugten, matrikelnumre 1 h og 2a er de oprindelige strand-grunde, 79-numrene er Salenehuset og Enghuset, 124-numrene er sommerhus-udstyknings fra 1920-erne

Grunden har i mange år hørt til en privat beboelse, men der er optegnelser om,

at den har tilhørt Vallensgård i Åker – øens største gård i gammel tid, sæde for lybske høvedsmænd i 1500-tallet og senere danske høvedsmænd og kommandanter. Hvorfor havde Vallensgård en lod i Salenebugten – ved siden af Lensgårds?

Forklaringen kan kun være, at de to gårde har fået strandgrundene på et tidspunkt, da bugten tilhørte kongen eller hans høvedsmand. Det må være et levn sandsynligvis fra vikingetid, da der lå en kongsgård ovenfor Gudhjem, måske forløberen for Lehnsgård. Den kongsgård har haft en landingsplads for skibe i Salene-bugten, der havde en fin sandstrand, beskyttet af klippekysten mod nord og syd. Nede ved stranden er også mange stensatte grave fra jernalderen, som tegn på en rig ældre bebyggelse oppe i landet.

Der er ikke andre overraskelser i de første ti matrikelnumre i Østerlars sogn, men i selve byen har mange matrikler samme numre som de store gårde uden om. Gården Nybro har matr. 12 B og har hørt under 7. Sgd. Fløjlegård, matr. 12 A, på bakken nord for kirken. Flere andre huse har matrikler svarende til gårdene i Gamlevælde, Strandby og Kjeldseby. Numrene kan følges tilbage til de første optegnelser, så de er gamle.

Der har måske i vikingetiden ligget en tæt bebyggelse ved Nybro, men i tidlig middelalder er byen ”sprængt”, så gårdene flytter ud på jorderne uden om, med omfordeling af markerne, så hver gård lå på sin egen jord. Af uvisse grunde har de beholdt deres gamle jordstykker – og matrikelnumrene – i den gamle ”by”, hvor kun to gårde blev tilbage, indtil den nye by voksede op i 1900-tallet.

Risen-skoven syd for Østerlars er smækfuld af bevarede sten- og jorddiger fra oldtidsagre, og nogle af dem har endda været dyrket i nyere tid, så matrikelskellene følger de gamle agerskel! (fig. 3)

Det er tegn på uafbrudt dyrkning igennem flere tusinde år.

Den gamle matrikulering af Risen viser et kludetæppe af små lodder, tilhørende gårde i omegnen, men den er senere ændret.

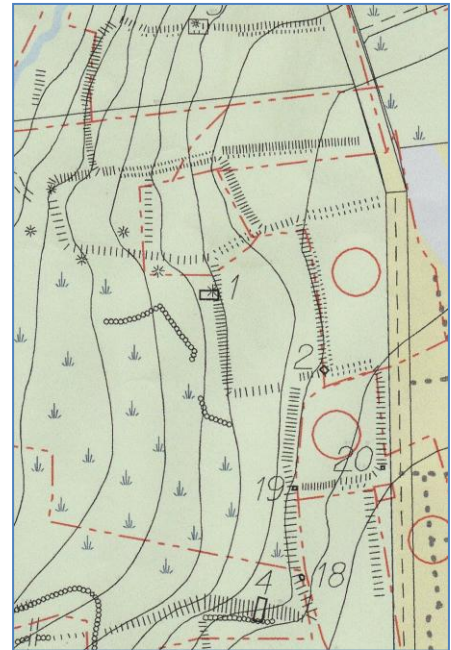

Fig. 3.
Risen med nogle af de mange oldtidsagre (skraverede). "O" markerer moderne dyrkning og røde streger moderne matrikulering

Ved Ringeby i Vestermarie kan man på luftfotos se en stor lys ring på marken lige nord for engen med Tingsted Å og øst for den lille blinde vej med huse, der går ind fra Rømeregårdsvej. Den vej er resten af den gamle landevej fra Ringeby Bro, forbi Bjergebakke med de mange bautasten til Almindingen. Marken med ringen har matrikelnummer 1 i Vestermarie – og tilhører Præstegård, som har matrikel 1 A (fig. 4).

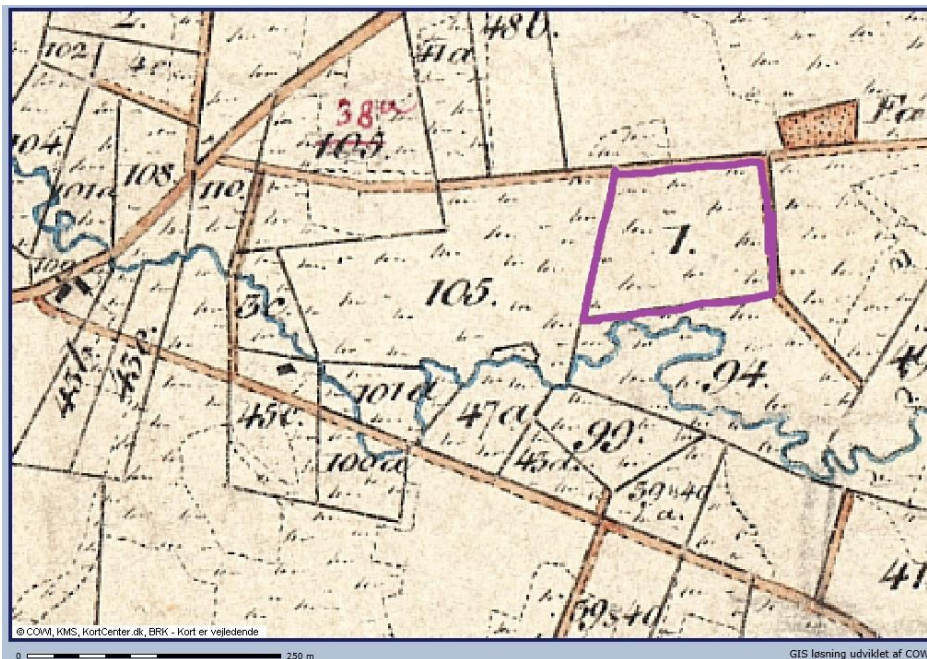

Fig. 4.
Ringeby med Matrikel 1, som er marken med resterne af en ringvold

Ringens diameter er 60-70 meter. Den er ikke undersøgt arkæologisk, men er sikkert resten af en slags forsvarsanlæg til at beskytte Ringeby Bro og landevejene fra Rønne mod nordøst og øst.

Ud fra disse eksempler vil jeg tro, at der kan være flere af den slags "unormale" matrikelnumre rundt på Bornholm, så jeg vil gerne bede DBAs medlemmer om hjælp til at finde dem for måske at blive

lidt klogere på forhold i sen oldtid eller middelalder.

Kilder:

Historiske kort og matrikelkort på internettet, f.eks
<http://giskort.brk.dk/mappage.asp?brugerid=15>

Michael Vennersdorff: "Med solen i ryggen". Københavns Universitet 2011.

Viggo Nielsen: "Oldtidsagre i Danmark, Bornholm". 2005.

Svend Kramp

*Alle rettigheder til ovenstående tilhører forfatteren. Benyttelse af tekst eller billeder til andet end umiddelbar læsning skal aftales udtrykkeligt med mig:
Journalist Svend Kramp, Hedebovej 40, 3700 Rønne, Tlf. 5695 5222
mail-to: svend.kramp@mail.dk*